

„Nemesi kúriák nem nemes lakói” — Moson vármegyei taksás jobbágyok 1750 és 1775 között

Gulyás Kristóf

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

— Történelemtudományi Doktori Iskola, PhD hallgató

Bevezetés, a vizsgálat célja

„A majorsági zsellérség sokszínű, differenciált, a változatok olyan halmazát felmutató képződmény, amelynek szövevényes rendszerében időnként még gyakorlott jogászok is hasztalan igyekeztek eligazodni. [...] Hol kurialistáknak, vagy allodiális jobbágyoknak, hol [...] szerződéseseknek, kontraktualistáknak vagy szegődményeseknek, hol a terheik közt domináló járadékfajta szerint cenzualistáknak, taksásoknak, ötöd-, heteddézmásoknak vagy nyolcadosoknak, hol — [...] iparföldeseknek nevezik őket. A különböző csoportokat mégis összefűzi az, hogy valamennyien allodiális jellegűnek minősített területen laknak, e területhez, valamint annak tulajdonosához való viszonyuk magánjogi természetű. [...] Mind a nagybirtokosok földjén, vagy a kismemes udvartelkén, sőt, még plébánosok portáján is találkozni velük.” — olvasható a magyar történelem jelentős kutatójának, Katus Lászlónak (1927–2015) monumentális, Magyarország történetét 1711-től egészen az első világháborúig összefoglaló művében.¹ A néhai történész a fenti idézetet a magyar paraszti társadalom jeles kutatója, Varga János (1927–2008) művéből vette át.² Varga János és a magyar paraszti társadalom másik jelentős kutatója, Szabó István (1898–1969) számos, ma már alapműnek számító munkákkal járultak hozzá a magyarországi parasztság történetének feltárásához.³ Katus hozzátette, hogy a fentebb megnevezett társadalmi csoport képviselői elsősorban az északkeleti vármegyékben, az Alföldön és a Bánságban voltak jelen.⁴

Jelenlegi munkámban azonban e területektől földrajzilag távol eső vidéken, Moson vármegye területén élő majorsági zsellérek csoportjára fogok koncentrálni. Le kell ugyanakkor szögezmem, hogy tanulmányomban nem arra teszek kísérletet, hogy a fentebb nevezett csoport jogállásával kapcsolatban megállapításokkal szolgáljak, hanem képviselőinek egy konkrét vár-

¹ KATUS 2021: 201.

² VARGA 1969a: 84–85.

³ A teljesség igénye nélkül lásd: SZABÓ 1969; SZABÓ 1971; SZABÓ 1976a; SZABÓ 1976b; VARGA 1969a; VARGA 1969b.

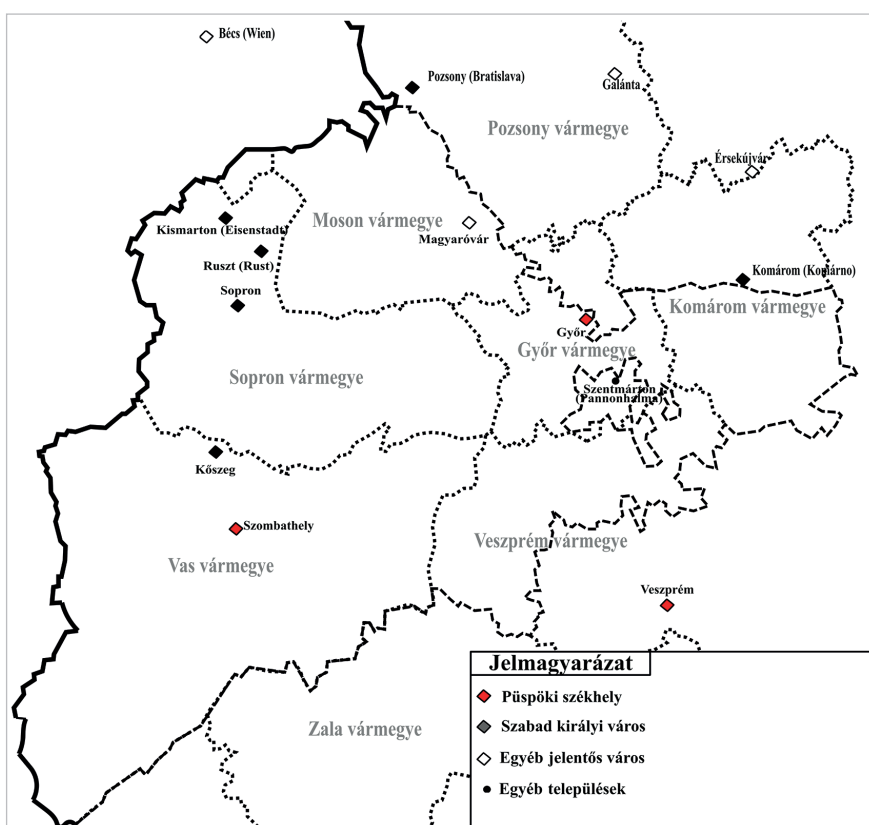
⁴ KATUS 2021: 201.

megyén belüli társadalmi funkciójuknak megvilágításához kívánok adalékokkal hozzájárulni egy konkrét, 1750 és 1775 közötti időszakra vonatkozóan.⁵ Munkám így elsősorban pozitivista alapokon nyugvó forráselemzés, történeti-földrajzi szempontrendszer szerint rendezve, kiegészítve.

A kijelölt tér

Vizsgálatom terét Moson vármegye tölti be, mely Magyarország nyugati határterületén, a Dunántúl északnyugati sarkában, közvetlenül Bécs előterében helyezkedett el.

A vármegye földrajzi sajátossága, hogy területe nyugati, déli és északkeleti irányba zárt, északnyugati, északi és délkeleti irányba viszont nyitott volt; Nyugaton a Fertő-tó, délen a Hanság, északkeleten pedig a Szigetköz és a Duna fogta közre.⁶ A területet négy jelentős település fogta közre: Bécs, Pozsony, Győr és Sopron (elhelyezkedését a Nyugat-Dunántúlon lásd az 1. térképen).

1. térkép. A Nyugat-Dunántúl vármegyéi, fontosabb települései és vonzáskörzete a 18. században. (Készítette a szerző 2023-ban, Fazekas István 2014-ben megjelent tanulmánykötetében szereplő térképe alapján)⁷

⁵ A kijelölt időszak Moson vármegye iratanyagával kapcsolatos mutatókönyvek logikájából ered. Lásd: Moson vm. Mutatókönyv 1750–1775.

⁶ Földrajzával kapcsolatban részletesen lásd: HALLER 1998: 17–63.

⁷ FAZEKAS 2014.

Fontos kiemelni, hogy a vármegye települései között szabad királyi város nem volt; azok vagy mezővárosok (*oppidum*), vagy falvak (*pagus*) voltak.⁸ A vármegyében alacsony létszámú kis- és középnemesi réteg lakott, mely a helyi nagybirtokosokkal szemben csak korlátozott érdekérvényesítő képességgel rendelkezett.⁹

A térség társadalmának képét három etnikum (német, magyar és horvát), valamint négy felekezet (római katolikus, evangélikus, református és zsidó) jelenléte határozta meg a 17. század végétől.¹⁰ A lakosság többségét a németek alkották, az általuk lakott települések a vármegye mindegyik részén megtalálhatóak voltak.¹¹ A magyarság képviselői elsősorban a vármegye keleti részén, a Szigetközben és annak környékén laktak, míg a horvát települések elsősorban a vármegye északi részén terültek el.¹² A helyi felekezetek kapcsán fontos kiemelni, hogy a 17. század végétől a katolikus vallás domináns helyzetbe került. Az evangélikus felekezet pozíciói jelentősen meggyengültek, egyházszervezetüket felszámolták, a református felekezet képviselőiről pedig 1713-at követően elhallgatnak a források. A betelepülő zsidóság — a protestáns felekezetekkel ellentétben — számszerűleg és arányaiban is megerősödött a 18. század folyamán.¹³ A vármegye korabeli közigazgatásával kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy Moson vármegye a jelzett korszakban két járásra volt osztva, a Lajtán inneni és a Lajtán túli járásokra (lásd a továbbiakban a 2. térképet). Ez a később elemzendő források keletkezésének kapcsán volt fontos, mert azokat a járási beosztások alapján készítették el a vármegye tisztikarának tagjai.¹⁴

A felhasznált forrásokról

A lentebb bemutatandó és elemzésre szánt forrásokat két csoportra lehet bontani. Egyfelől jelentenek szálasiratokat, másfelől vármegyeegyházak jegyzőkönyveiben (*protocollum*) szereplő bejegyzéseket (vizsgált időszakon belüli elhelyezkedésükhöz lásd a következő oldalon az 1. ábrát).

⁸ A mezővárosok és falvak száma a korszakban vagy változó volt, vagy a különböző összeírásokban szereplő adatok pontatlanságával magyarázhatjuk a kisebb-nagyobb eltéréseket. Az 1713-as vizitáció 14 települést sorolt be mezővárosi kategóriába (lásd: CV Moson 1713). Bél Mátyás vármegyeleírása csak 9 települést említ mezővárosként (BÉL 2013), míg az 1773-as adatok alapján összeállított *Lexicon Locorum* 11-et (*Lexicon Locorum* 1920: 137–138). Magyaróvár azon törekvése, hogy saját magát megváltsa és szabad királyi városi rangra emelkedjen, kudarcot vallott, részben a Rákóczi-féle felkelés és szabadságharc hadműveleteinek pusztítása, részben a térségben dúló pestisjárvány anyagi következményei, de elsősorban a helyi polgárság belső megosztottsága miatt. Részletesen lásd: MIHÁLY 1979: 71–89; és MIHÁLY 2004: 71–81.

⁹ Egy konkrét ügyben, a vallás kérdésében lásd: GULYÁS 2021: 116–120.

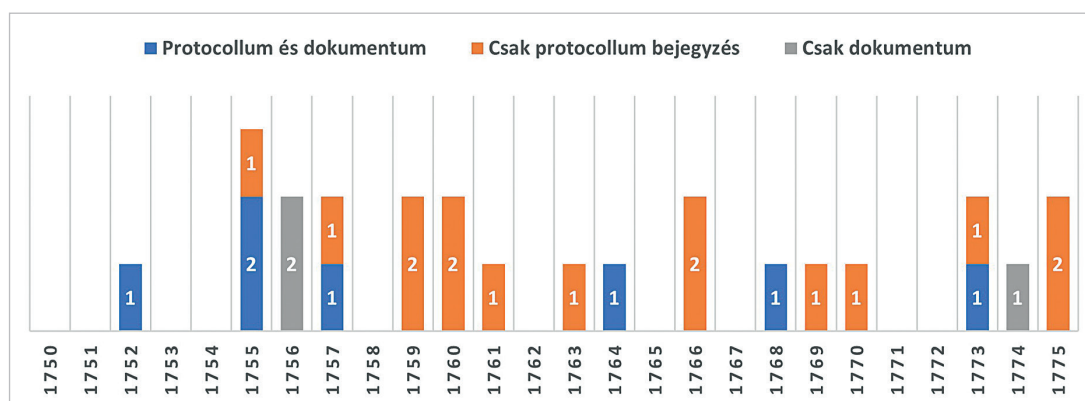
¹⁰ HALLER 1997: 122–130. Részletesen lásd: GULYÁS 2021.

¹¹ *Lexikon Locorum* 1920: 137–138; HORVÁTH 2013: 72–73.

¹² HORVÁTH 2013: 71–81; N. FODOR 2016: 70–72, 81.

¹³ GULYÁS 2021: 126–127.

¹⁴ A járással kapcsolatban is kisebb-nagyobb eltérések tapasztalhatóak a különböző források között. A *Lexicon Locorum* nem különíti el őket, Bél Mátyás két járásról tud (BÉL 2013: 61, 113), azonban az általam elemzett forrásokban máshol húzódnak a járáshatárok, mint Bél Mátyás művében (Lébény, Mecsér, Horvátkimle és Mosonszentmiklós településeket Bél Mátyás a Lajtán túli járásba sorolta — lásd: BÉL 2013: 113–114). A továbbiakban a források beosztását fogom követni.

1. ábra. Kúriákban, udvarházakban és azokhoz tartozó földeken lakó személyekkel kapcsolatos iratanyag eloszlása 1750 és 1775 között. (Készítette a szerző 2024-ben)¹⁵

A latin nyelven íródott források mindegyike a kuriális jobbágyokra kivetett taxával kapcsolatos.¹⁶ A jegyzőkönyvi bejegyzésekben csak az egyes járásokban adott évben kirótt taxa vagy annak hátralékaiként beszedett összegek szerepelnek. Ezzel szemben a szálasdokumentumokban az adott településeken lakó kuriális jobbágyokat, azok taxaköteles vagyonát és foglalkozásukat is összeírták. Az adatsort az egyénekre kirótt taxa, a kiegyenlített összeg, valamint az esetleges hátralék feltüntetése zárta. Az összeírások egy-egy adatsora sematikusán a következőképpen néznek ki:¹⁷

1. táblázat. A források szerkezetének sematikus ábrája. (Készítette a szerző 2024-ben)

Település neve (K)									
A kúria neve (O)									
Név (K)	Foglalkozás (O)	Taxaköteles vagyon (O/B)					Taxa (K)		
		Ház	Lovak	Ökrök	Tehenek	Baromfik	Kirótt (K)	Kiegyenlített (O/B)	Taxa-hátralék (O/B)

A dokumentumok végén feltüntették a kirótt taxa teljes összegét. A fentebb jelzett időszakból hat darab részletes összeírás maradt fent, melyekből hét darab adatsort készítettem (lásd: Függelék, 1. táblázat), melyek értékeit térképekre vetítettem. A hat darab összeírásból három vonatkozik a Lajtán inneni járásra (*Processus Cis-Laythano[sic!]*), három a Lajtán túli járásra (*Processus Trans-Laythano[sic!]*). A továbbiakban ezek közül fogom kettő-kettő forrás elemzését elvégezni.

Az 1752-es összeírás lényegesen eltér a többitől:

1. Feltüntették a helyben lakó zsidóságot, függetlenül attól, hogy azok nemesi udvarházhoz tartozó földön, telken (esetleg az udvarházban), vagy a helyi parasztság körében („*judaei apud rusticos*”) laktak.¹⁸

¹⁵ Adatok forrása: Moson vm. Mutatókönyv 1750–1775.

¹⁶ A taxával kapcsolatban lásd: TÖRÖK 1982.

¹⁷ Jelmagyarázat: (K) = kötelezően feltüntetett információ; (O) = opcionálisan feltüntetett információ; (O/B) = opcionálisan feltüntetett információk, melyeket táblázatszerűen rendeztek el a dokumentum készítői.

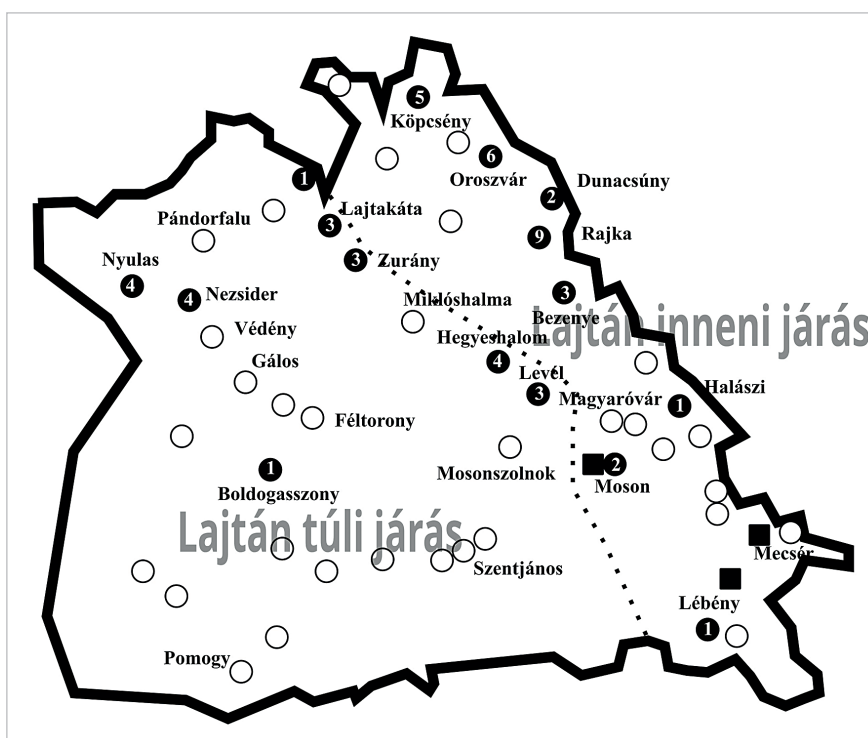
¹⁸ Moson vm. LIJ. 1752: Conscriptio, fol. 5.

2. Sokkal több foglalkozást jegyeztek fel, mint a többi esetében.
3. Mellékletet csatoltak a vármegyén belüli nemesi udvarházakról, kúriákról.
4. Mellékletet csatoltak a vármegyében lakó összes iparosról.

Ennek köszönhetően az 1752-es összeírás sokkal összetettebb képet ad nemcsak a kúriális jobbágyság rétegéről, de magáról a vármegyéről is. Emiatt az 1752-es összeírásról a későbbiek folyamán részletesebben is írni fogok.

A majorsági zsellérségről — számok és adatok fényében

Amennyiben a majorsági zsellérekkel kapcsolatos vizsgálódásaink kezdőpontját megpróbáljuk meghatározni, optimális kiindulópontnak tűnik az a vármegyei kúriákról szóló melléklet, melyet az 1752-es összeíráshoz állított össze és csatolt a vármegye tisztikara.

2. térkép. Moson vármegye járásai és nemesi udvarházai a 18. század közepén a vármegyei iratanyag tükrében. (Készítette a szerző 2024-ben)¹⁹

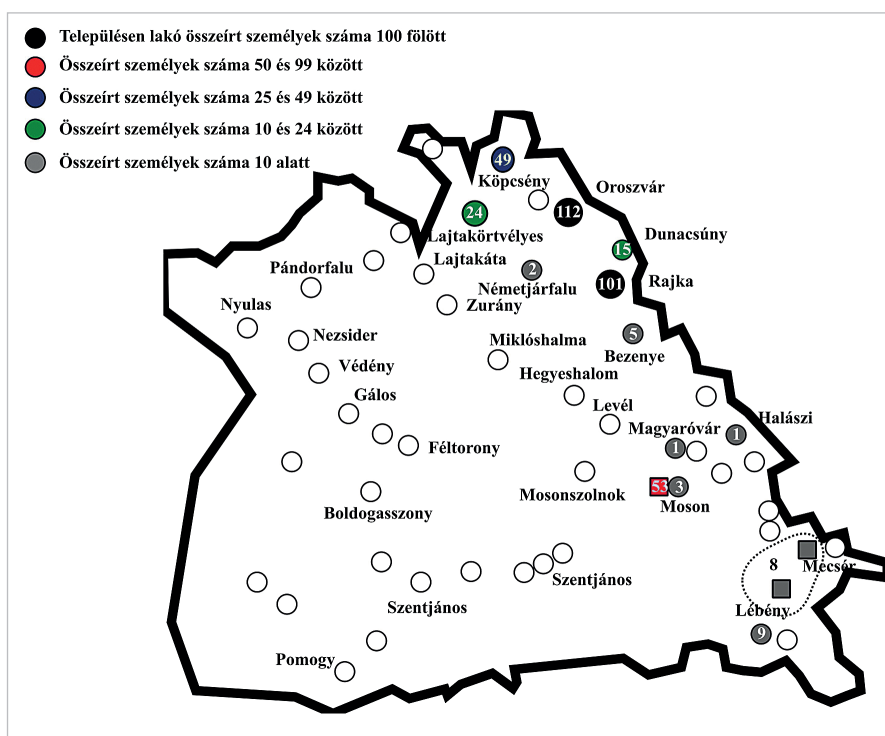
Ez amiatt is tűnik megfelelőnek, mert az összeírások logikája is ezt diktálja — az egyes települések területén élő árendásokat aszerint írták össze, hogy melyik nemesi kúriához tartozó területen lakott, melyik tulajdonossal állt szerződésben, kapcsolatban. (Ennek három lehetséges kategóriája volt: vagy a kúriában, esetleg annak közvetlen közelében; vagy a kúriához tartozó földön lakhattak a jobbágyság ezen rétegének képviselői.²⁰ A harmadik lehetséges csoportot

¹⁹ Adatok forrása: Moson LIJ. 1752: *Conscriptio curiarum*.

²⁰ A kúriák száma némi eltérést mutat Dominkovits Péter 1997-es tanulmányában található adatoktól. A tanulmány nem tér ki az összes kúriára; Dominkovits Péter csak Bezenye, Köpcsény, Körtvélyes, Rajka és Zurány

azok a személyek alkothatták, akik — fentebb már idézett mai fogalommal élve — valamilyen magánjogi szerződéses viszonyban állhattak egy-egy birtokossal, melyre példaként elsősorban a malom- és kocsmabérlést tudom felhozni.)²¹

Ahogy az fentebb is látható (2. térkép), a kisebb területű Lajtán inneni járásban hattal több — összesen 29 — nemesi udvarház található, mint a területileg nagyobb Lajtán túli járásban, ahol 23 ilyen jellegű épület található. Szintén feltűnő az, hogy utóbbi járásban 14 udvarház fekszik igen közel a Lajtán inneni járáshoz. Hogy ennek volt-e egyéb oka azonkívül, hogy Oroszvár, Rajka, Köpcsény és Zurány településeket a vármegyén belüli arányokhoz képest jelentős számú nemesség lakta, az kérdéses; az azonban lehetséges, hogy mivel a vármegye központjának (egy sikertelen kísérletet leszámítva, melynek célja egy vármegyeháza — így egy állandó vármegyegyűlési helyszín — kialakítása volt Rajkán)²² Magyaróvár számított, a nemesség képviselői inkább a Magyaróvárhoz közelebb fekvő településeket (Levél, Hegyeshalom, Zurány stb.) preferálták.²³

3. térkép. A Lajtán inneni járásban élő majorsági zsellérek száma településekre lebontva (1752). (Készítette a szerző 2024-ben)²⁴

településeket sorolta fel. Az kúriákra vonatkozó adatok ugyanakkor szinte megegyeznek az általam elemzett forrásban szereplő adatokra. DOMINKOVITS 1997: 208–214. Bél Mátyás is több helyen említett kúriákat, leginkább Rajkát emelte ki e tekintetben. BÉL 2013: 81.

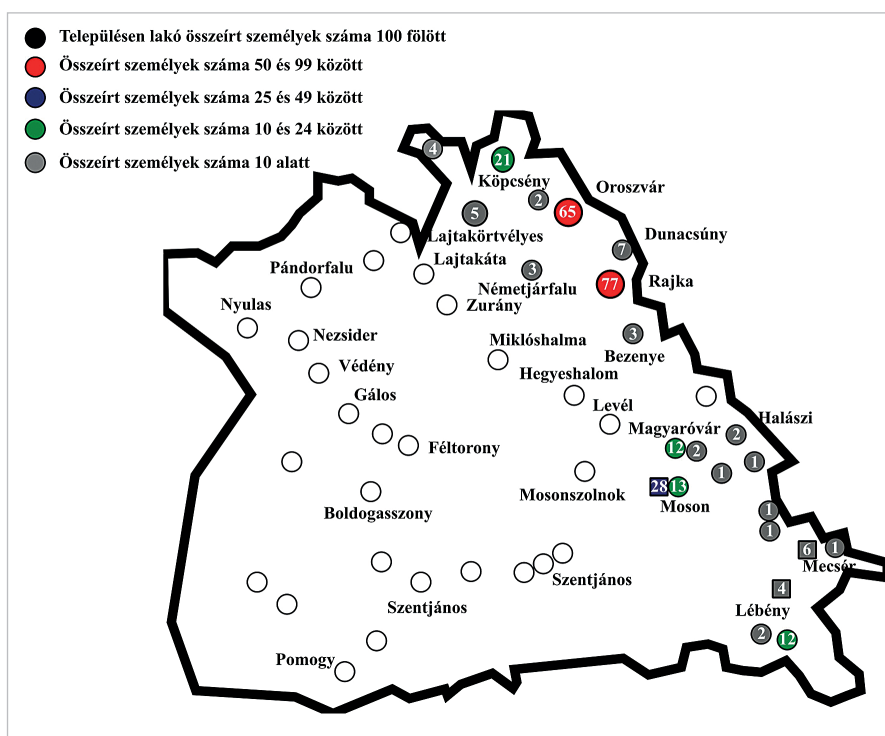
²¹ Lásd: SZABÓ 1948: 185–189, 189–190. A falusi malmok jelentőségéről lásd: GYÖRFFY 1943: 229–231. Moson vármegye területén feltehetőleg vízimalmok voltak jellemzőek. A lajtakáta, németjásfalui és a magyaróvári malmokról Bél Mátyás is említést tett művében. Lásd: BÉL 2013: 69., 88–89., 116.

²² Erről bővebben lásd: BÉL 2013: 27.

²³ Ennek oka részben a szőlőművelés és a településeken keresztülhaladó kereskedelmi út lehetett. Bővebben lásd: DOMINKOVITS 1997: 212–213.

²⁴ Adatok forrása: Moson vm. LIJ. 1752. A számadatokért lásd: Függelék, 1. táblázat.

Részben ebből is következhet az, hogy a két járás között jelentős különbségek vannak mind a kuriális jobbágyok eloszlása, mind azok létszáma között. Az 1752-es összeírás adatait térképre tükrözve láthatjuk, hogy kiugróan magas az allodiális jobbágyok létszáma azon a három településen (Oroszváron, Rajkán és Köpcsenyben), ahol ötnél több nemesi udvarházat találunk (lásd: 3. térkép). Megjegyzendő, hogy a forrásokban szerepel *Monte Regió*ként jelölt településrész, mely ma Mosonmagyaróvár mosoni felének szerves része, és Királydombként ismert;²⁵ ott 53 személyt írtak össze.²⁶ Hasonló jelentőséggel bírtak ezen társadalmi réteg szempontjából Lébény és Mecsér településekhez tartozó Lickó és Barátföld nevű puszták is, ahol szintén éltek majorsági zsellérek.²⁷ Ez a földrajzi szerkezete a társadalom ezen szegmensének később is fennmaradt, noha valamennyire egyenletesebbé vált (lásd: 4. térkép). Látható, hogy Feketeerdőt leszámítva a járás valamennyi településén megjelentek a kontraktuális jobbágyok; emellett a fentebb említett, kiugró értékekkel bíró településeken csökkent a lélekszámuk.²⁸

4. térkép. A Lajtán inneni járásban élő majorsági zsellérek száma településekre lebontva (1773).
(Készítette a szerző 2024-ben)²⁹

Fontos ugyanakkor megjegyezni, hogy a zsidóság képviselőit ekkor már nem vezették fel az összeírásokba. A vármegye gyakorlata az 1770-es évekre az lett, hogy a zsidóság képviselőiről

²⁵ A kérdéses településrész azonosításáért rendkívül hálás vagyok Beregszászi Baláznak és Hegedűs Zoltánnak, a Győr-Moson-Sopron Vármegyei Levéltár Győri Levéltárának levéltárosainak.

²⁶ Moson vm. LIJ. 1752: fol. 13 – fol. 14.

²⁷ Moson vm. LIJ. 1752: fol. 12.

²⁸ Vö. Függelék, 1. táblázat. Az adatok forrása: Moson vm. LIJ. 1773.

²⁹ Adatok forrása: Moson vm. LIJ. 1773. A számadatokért lásd: Függelék, 1. táblázat.

külön összeírásokat vezetett, melyeket időnként továbbított a Helytartótanácsához.³⁰ A Lajtán túli járásról készített térkép alapján elmondható, hogy az kiegyensúlyozottabb társadalomföldrajzi szerkezettel rendelkezett (lásd: 5. térkép), mint a Lajtán inneni járás. A járáson belül kiugró értékkel Nyulas és Nezsider mezővárosok, valamint az alsó-ausztriai Bruck városának Moson vármegyén belül elterülő földjei bírtak, noha ezek sokkal alacsonyabb számok voltak a Lajtán inneni járásnál tapasztaltaknál.³¹ A majorsági zsellérek legnagyobb számban Lajtakáta települést lakták. Utóbbi település a gróf Esterházy család Moson vármegyei birtokközpontja volt, valószínűsítem, hogy ez a tény összefüggésben áll a majorsági zsellérség viszonylag jelentős számával.³² Feltehetően joggal merül fel az olvasóban, hogy vajon az a négy év, amely elválasztja ezt az összeírást az 1752-estől, és az új, előzőtől eltérő formátum,³³ mennyiben befolyásolja a számadatokat. Úgy vélem, ez mindenképpen csökkentette az összeírandók számát, (például a lajtakáti, boldogasszonyi zsidó közösségek és az egyéb településeken esetlegesen lakó zsidó szórványlakosság nem került összeírásra),³⁴ de feltételezésem szerint az összképet nem, vagy csak minimális mértékben befolyásolta.

Érdekesség, hogy az 1768-as összeírás csak minimális eltéréseket mutat a 12 évvel korábbitól (lásd a következő oldalon a 6. térképet).

A két adatsor közti legjelentősebb különbség a Bruckhoz tartozó személyek hiánya, akiket (egy embert leszámítva) az összeíró ezúttal nem vezetett fel. Ennek oka számomra ismeretlen. Az ugyanakkor tény, hogy Bruck városa és Moson vármegye között komoly érdekellentét alakult ki még a 16. század közepén, mely aztán a 19. század közepéig egyre inkább elmérgesedett, sőt azt a reformországgyűléseknek sem sikerült rendezniük.³⁵

E rész zárásaként röviden bemutatnám a kirótt taxa és az összeírt személyek számának alakulását. Ahogyan fentebb bővebben kifejtettem, a területileg kisebb Lajtán inneni járás területén nagyobb számú majorsági zsellért írtak össze, mint a területileg nagyobb Lajtán túli járásban. Ez természetesen a taxa mértékén is meglátszott (lásd a 34. oldalon a 2. ábrát).

³⁰ A zsidóságra vonatkozó összeírásokat egyelőre nem állt módomban megtekinteni. A zsidóságra vonatkozó iratokat és adatokat a vármegye a 18. század közepétől külön kezelte és gyűjtötte; a zsidóság képviselőit az általános információkkal bíró összeírásokban is csak ritkán említették meg (nem jelennek meg például egy 1783-as koldusösszeírásban sem, noha az 1752-es árendás jobbágycsoportok összeírásában látható, hogy zsidó koldusok is éltek a vármegye területén). Ennek oka az lehetett, hogy a Helytartótanács is külön kezelte a zsidóság ügyét. Lásd: KOMORÓCZY 2012: 596–597.

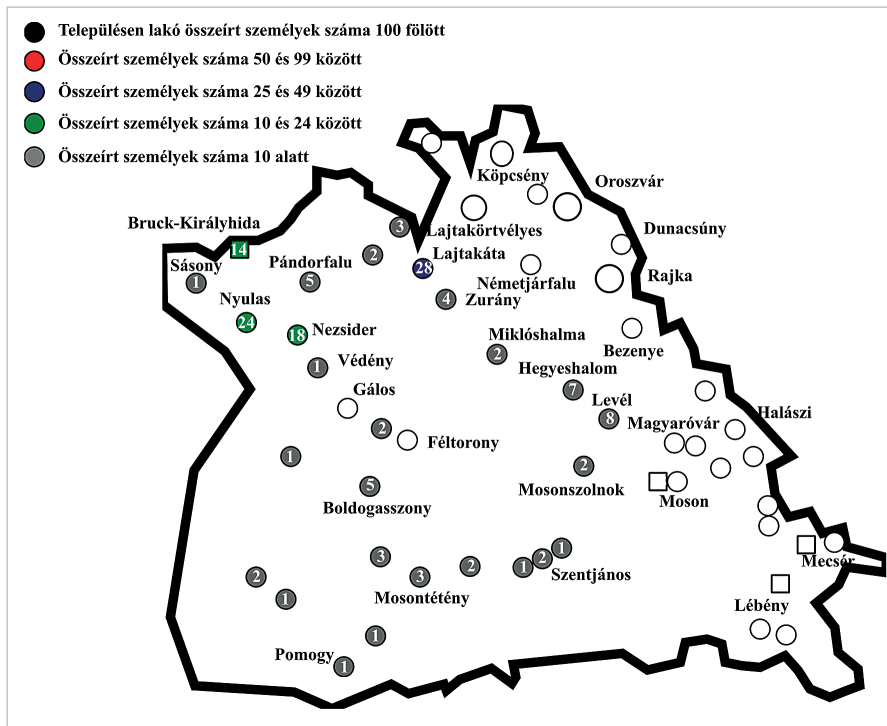
³¹ Lásd: Függelék, 1. táblázat.

³² Lásd: HORVÁTH 2013: 61; BÉL 2013: 115–116.

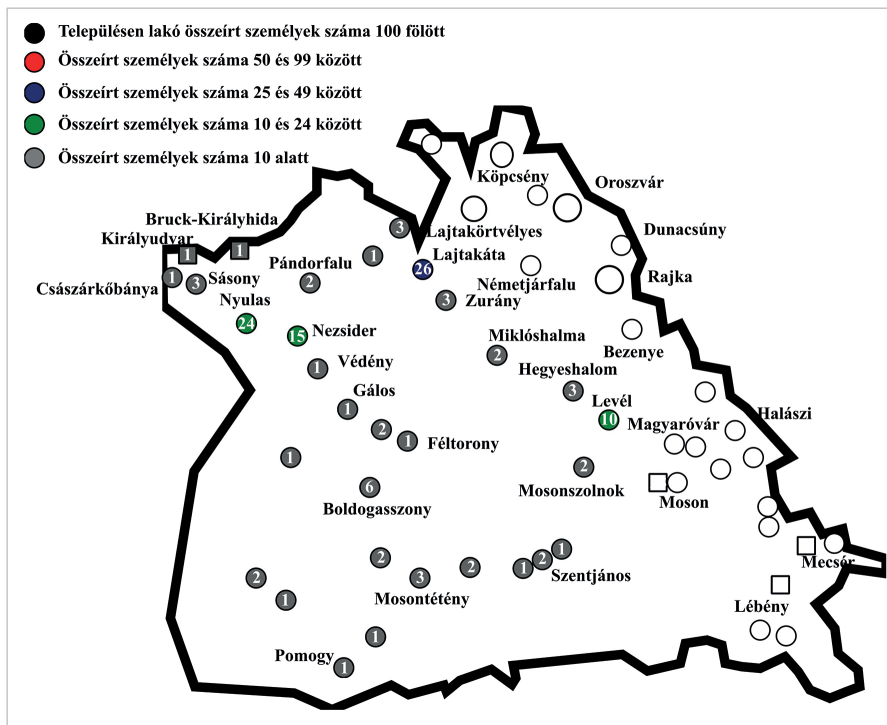
³³ Többek között rövid, magyarázó jellegű összefoglaló sablont csatoltak az dokumentum elejére; ezenkívül világosabb és határozottabb szerkezetet alakítottak ki. A lista végén felsorolták a járáson belüli zsidó közösségeket, valamint az ott beszedett összeget. A taxa alapértékét 50 dénár-ra emelték, egy lóért 50, egy tehénért vagy ökörért 25, egy három évnél fiatalabb borjúért 13, egy baromfiért pedig 1 dénár taxával tartozott mindenki. Lásd: Moson vm. LTJ. 1756: fol. 1.

³⁴ A Moson vármegyei zsidósággal kapcsolatban lásd: KOMORÓCZY 2012: 590–595; HORVÁTH 2013: 61, valamint HALLER 1997: 130. A zsidóság történetével általánosságban lásd: GYURGYÁK 2001: 25–41; VENETIANER 1986: 66–75.

³⁵ Bővebben a témával kapcsolatban lásd: HORVÁTH 2013: 266–284.

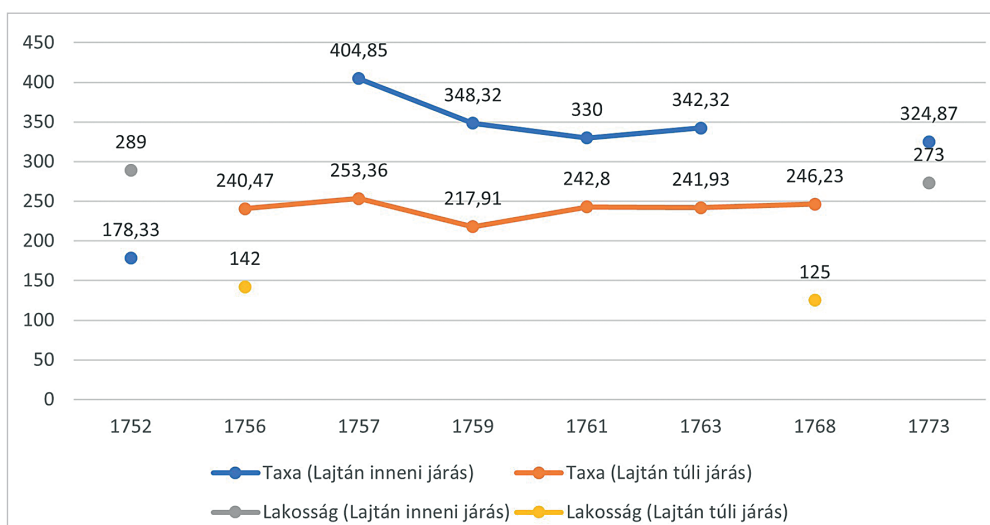
5. térkép. A Lajtán túli járásban élő majorsági zsellérek száma településekre lebontva (1756). (Készítette a szerző 2024-ben)³⁶

6. térkép. A Lajtán túli járásban élő majorsági zsellérek száma településekre lebontva (1768. évi 2. összeírás). (Készítette a szerző 2024-ben)³⁷

³⁶ Adatok forrása: Moson vm. LTJ. 1756. A számadatokért lásd: Függelék, 1. táblázat.

³⁷ Adatok forrása: Moson vm. LTJ. 1768. A számadatokat lásd: Függelék, 1. táblázat.

2. ábra. A kirótt/beszedett taxa változása 1750 és 1775 között. (Készítette a szerző 2024-ben)³⁸

Mint látható, a beszedett taxa értéke a Lajtán inneni járásban nagyobb volt, mint a Lajtán túli járásban. A legnagyobb a különbség az 1757. évben volt, amikor 151 forinttal több taxát róttak ki a Lajtán inneni járás lakosaira, mint a Lajtán túli járásban lakókra. Az mindenesetre tény, hogy noha a lakosság száma csökkent, a kirótt taxa valamennyire emelkedni tudott, tehát ezt a társadalmi réteget valamilyen mértékű vagyonbővülés jellemezte ez alatt a 21 év alatt (részletesen lásd lentebb, az anekdotikus adatok között). Érdekesnek találtam azt a tényt, hogy 1756 és 1763 között, a hétéves háború alatt a vármegye kétéves rendszerességgel ellenőrizte a kirótt taxát; ennek oka feltételezhetően az volt, hogy a háborús körülmények között a pénzügyek feletti ellenőrzés szorosabb lehetett. Sejtésemet igazolni a levéltár zárva tartása miatt egyelőre nem tudom.

A tipikus foglalkozásokról

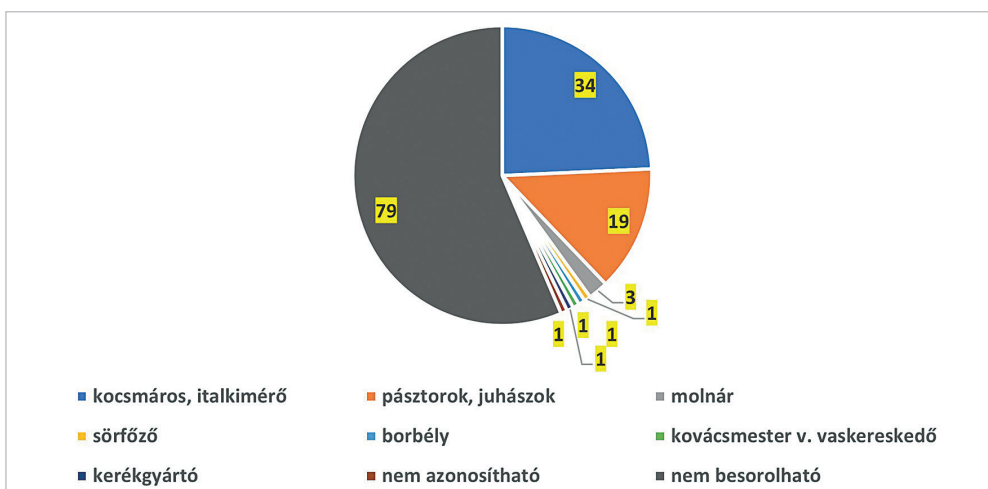
A témával kapcsolatban fontos kiemelni, hogy az 1752-es összeírást leszámítva a foglalkozások csak egy viszonylag szűk csoportjáról tudósítanak a források. Ezek között a molnárak (*molitor*), a pásztorok (*opilio*), valamint a kocsmárosok, italkiméréssel foglalkozó személyek (*caupo*, *educillator*) vannak a legnagyobb számban, olyan foglalkozások, melyek „a földbirtokhoz kapcsolódó földesúri jogok kereskedelmi jellegű kihasználására” utal.³⁹ Részben az italkimérés-kategóriához tartoznak a sörfőzők (*braxator*) is.

Az 1756-os Lajtán túli járásban készült összeírásban 79 olyan személy szerepel, akiknek foglalkozása nem megállapítható. Ezen kívül 34 kocsmáros, 19 juhász, egy-egy sörfőző, bor-

³⁸ Az adatok forrásai: Moson vm. LIJ. 1752; Moson vm. LIJ. 1773; Moson vm. LTJ. 1756; Moson vm. LTJ. 1768, valamint Moson vm. Jegyzőkönyv 1757: 27. bejegyzés; Moson vm. Jegyzőkönyv 1759: 50. bejegyzés; Moson vm. Jegyzőkönyv 1761: 164. bejegyzés és Moson vm. Jegyzőkönyv 1763: 40. bejegyzés.

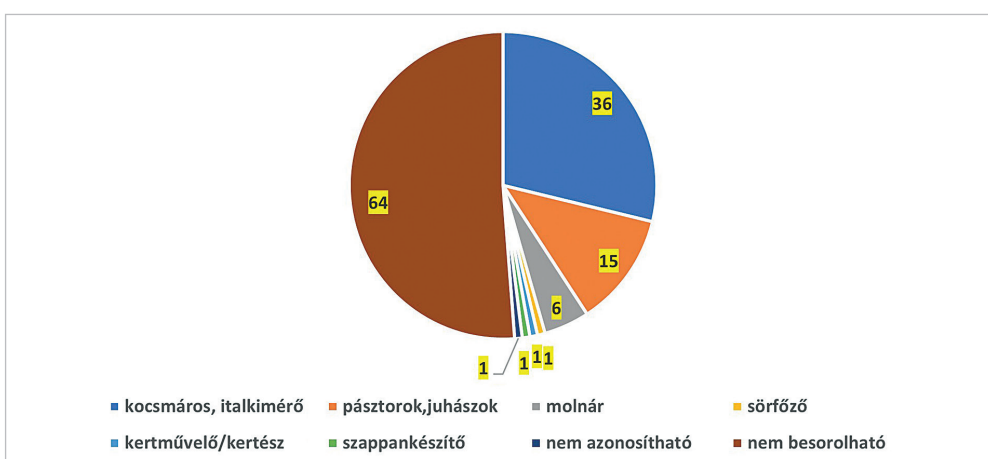
³⁹ SZABÓ 1948: 185–190.

bély (*tonsor*), kovácmester (*ferrarius*) és kerékgyártó (*rotarius*), három molnár szerepel az összeírásban, egy személy foglalkozása nem azonosítható (3. ábra).⁴⁰

3. ábra. Az összeírt személyek foglalkozásai az 1756-os összeírásban.

Az 1768-os Lajtán túli járásban készült összeírás csak kevés változásra lelhetünk (4. ábra). A legnagyobb különbség a nem besorolható személyek csökkenése, 79-ről 64 főre. Ez ugyanakkor betudható annak is, hogy Bruck városának Moson vármegyében lakó lakosait nem írták össze. A megállapítható foglalkozások hasonló arányban vannak jelen, mint 12 évvel korábban: 36 kocsmáros, 15 juhász, egy-egy sörfőző, kertművelő vagy kertész (*hortularius*), szappankészítő (*smigmator*) és hat molnár szerepel az összeírásban, egy személy foglalkozása nem azonosítható. Tehát megállapítható a Lajtán túli járásban lakó majorsági zsellérekről, hogy összetételük csak minimális mértékben változott, létszámuk sem csökkent jelentős mértékben, földrajzilag pedig megállapítható, hogy olyan településeken is megjelentek, ahol addig nem voltak jelen.

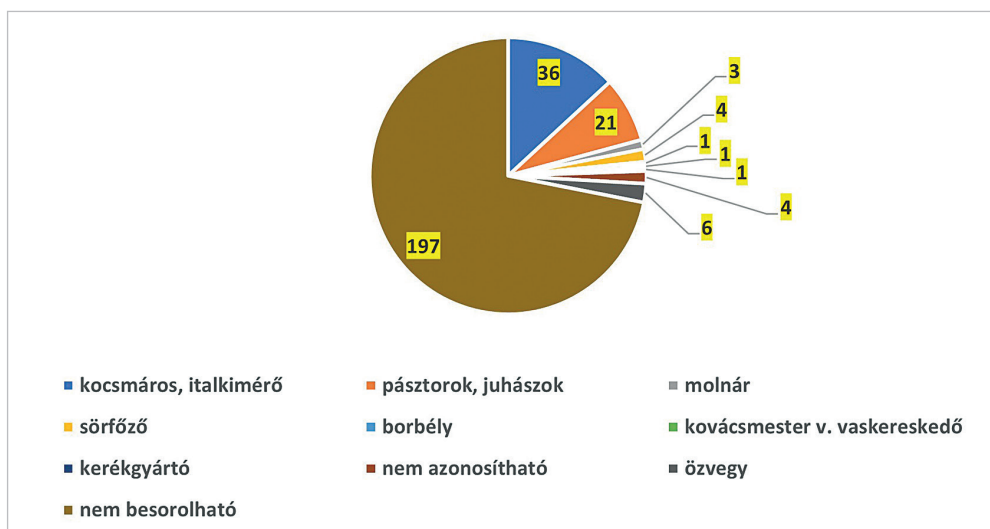

4. ábra. Az összeírt személyek foglalkozásai az 1768-as összeírásban. (Készítette a szerző 2024-ben)⁴¹

⁴⁰ Adatok forrása: Moson vm. LTJ 1756.

⁴¹ Adatok forrása: Moson vm. LTJ. 1768.

Hasonló társadalmi szerkezetet láthatunk, ha megtekintjük az 1773-ban készült összeírást, mely a Lajtán inneni járás majorsági zselléreiről készült (5. ábra).

5. ábra. Az összeírt személyek foglalkozásai az 1773-as összeírásban. (Készítette a szerző 2024-ben)⁴²

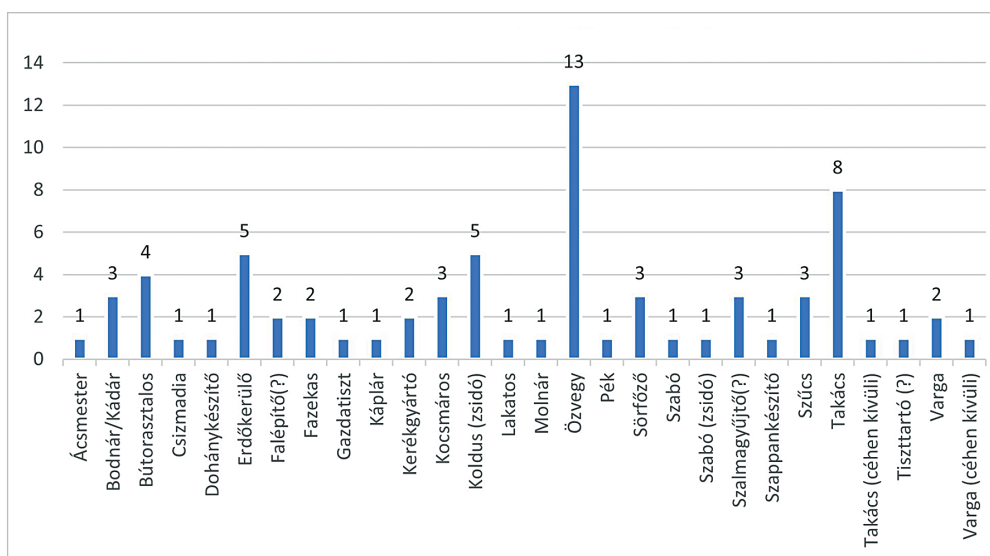
A Lajtán inneni járásban 1773-ban 36 kocsmáros vagy italkimérő lakott, 21 juhász, három molnár és négy sörfőző, egy-egy kerékgyártó és kovács lakott, 197 ember foglalkozása nem volt feltüntetve, négy személy foglalkozása nem volt beazonosítható, valamint hat személy volt özvegy. A két járás közti legnagyobb eltérés tehát a majorsági zsellérek számában volt, a foglalkozások száma közel azonos volt.

Ehhez képest rendkívül sokszínű társadalmi csoport tárul a szemünk elé, ha az 1752-es összeírást szemléljük, mely a Lajtán inneni járásról készült (6. ábra). Az összeírt személyek között szerepelnek iparosok, lokális „értelmiségiek” (gazdatiszt, tiszttartó), felügyelői munkát végzők (káplár és erdőkerülők), valamint a helyi zsidóság képviselői is. A kocsmárosok, italkimérők ugyanakkor alacsony létszámban vannak csak jelen. Mi lehet ennek a nagy eltérésnek az oka? Véleményem szerint ennek két fő, feltehetőleg egymással összefüggő oka lehet:

1. Az összeírások egységesültek, sematikusabbá váltak, egyszerűsödtek, egyes foglalkozások többé nem kerültek feltüntetésre.
2. A majorsági zsellérek csoportja egyszerűsödött; egyes munkakörökben dolgozó, főleg bizonyos földesúri jogok bérléséből élő, illetve bizonyos szerződéses viszonyban élő személyek (kocsmárosok, molnárok, pásztorok) száma (és azok társadalmi súlya) megemelkedett a vizsgált időszakban.

Ezen elméleteknek ellenőrzésére, pontosítására a mosonmagyaróvári fióklevéltár zárva tartása miatt jelenleg még nem volt lehetőségem.

⁴² Adatok forrása: Moson vm. LIJ. 1773.

6. ábra. Összeírt személyek foglalkozásai az 1752-es összeírásban. (Készítette a szerző 2024-ben)⁴³

Az anekdotikus adatokról

Tanulmányom utolsó részében néhány anekdotikus adatot, érdekességet szeretnék felvillantani, melyekkel az általam elemzett társadalmi csoport sokszínűségét, összetettségét kívánom érzékeltetni. Az első ilyen anekdotikus adat néhány érdekességre vonatkozik az 1752-es adatsorból. Két személy kapcsán jegyezték fel, hogy céhen kívül, kontárként űzi a mesteriségét (Joannes Georgius Him[?] köpcsényi lakos, varga; Thomas Szabados, lébényi lakos, takács).⁴⁴ Ez persze a készített termék minőségéből nem von le semmit, kizárólag a személyek jogállására vonatkozó adat. Céhenkívüliségük miéртjére magyarázó adattal egyelőre nem rendelkezem.⁴⁵ Szintén az 1752-es összeírással kapcsolatos az, hogy a legnagyobb kirótt taxa egy nőre (Barbara Marin, rajkai lakos, sörfőző) vonatkozott, 3 forint 45 dénár.⁴⁶ Ugyanabban az összeírásban szerepel Moyses Gerstl köpcsényi zsidó lakos, akinek háza volt a településen, ahol zsellér státuszú zsidók laktak.⁴⁷

Végül az utolsó anekdotikus adat azon személyekre vonatkozik, akik több összeírásban feltűnnek. A Lajtán inneni járásban négy ilyen személyt találunk: Joannes Fülep, Franciscus Lintner és Michael Gruber inquilinusokat, valamint Matthias Fruivirt dunacsúnyi takácsot.⁴⁸ Utóbbinak foglalkozását az 1773-as összeírásban nem tüntették fel, így elképzelhető, hogy csak névegyezés áll fenn. Az, hogy csak négy személy található mindkét összeírásban, az véleményem szerint betudható annak, hogy 21 év telt el a két összeírás között.

A Lajtán túli járásban 25 olyan személyt találunk, akik mindkét összeírásban szerepelnek, igaz, a két összeírás között csak 12 év telt el. Azon összeírt személyek között, akik mindkét

⁴³ Adatok forrása: Moson vm. LIJ. 1752.

⁴⁴ Moson vm. LIJ. 1752: fol. 6, fol. 12.

⁴⁵ Erről részletesen lásd: DOMONKOS 1977.

⁴⁶ Moson vm. LIJ. 1752: fol. 11.

⁴⁷ Moson vm. LIJ. 1752: fol. 6 – fol. 7.

⁴⁸ Moson vm. LIJ. 1752: fol. 6, fol. 8, fol. 12 és Moson vm. LIJ. 1773: fol. 1, fol. 5 és fol.12.

dokumentumban szerepelnek, hat pásztor, öt kocsmáros és 14 inquilinus található.⁴⁹ Kérdéses, hogy ez a réteg mennyire volt mobilis, vagy sem; az összeírásokból ez nem derült ki. Ezt csak a különböző települések anyakönyveinek áttekintésével lehet majd megválaszolni.

Joggal merülhet fel a kérdés azzal kapcsolatban, hogy ennek a rétegnek volt-e lehetősége a gazdagodásra, vagyonának bővítésére. Erre biztos válasz jelenleg még nincs, elsősorban amiatt, mert vizsgálatra egyelőre csak a taxaköteles vagyon tekintetében volt lehetőségem. Azt a 29 személyt, akiről feltételezhető, hogy két összeírásban is szerepelnek, táblázatba gyűjtöttem, hogy megvizsgáljam, az ő esetükben volt-e lehetőség a vagyonosodásra (3. táblázat). Az első három esetben, ahol 30 dénár volt a taxa alapértéke, úgy vettem, hogy az alapérték növekedése (50 dénár) nem számít érdemi növekedésnek.

3. táblázat. Két összeírásban feltűnő személyek. (Készítette a szerző 2024-ben)⁵⁰

Személy neve	Személy foglalkozása	Beszedett taxa 1752-ben	Beszedett taxa 1756-ban	Beszedett taxa 1768-ban	Beszedett taxa 1773-ban
Fruivirt, Matthias	Textor	30 dénár			50 dénár
Leitner, Franz		30 dénár			50 dénár
Gruber, Michael		30 dénár			50 dénár
Fülep, Joannes		1 forint			2 forint 75 dénár
Ederer, Jacobus			75 dénár	50 dénár	
Luczhaperger, Andreas			75 dénár	75 dénár	
Huber, Andreas			50 dénár	50 dénár	
Schubert, Joseph			75 dénár	50 dénár	
Sulzer, Laurentius			50 dénár	50 dénár	
Pernih, Georgius			50 dénár	50 dénár	
Gaoth, Sebastian			75 dénár	75 dénár	
Cziegler, Franciscus	caupo		1 forint 25 dénár	50 dénár	
Keheiser (Keiser?), Franciscus	caupo		75 dénár	2 forint	
Psonigni(?), Barbara			50 dénár	1 forint 50 dénár	
Cantor, Michael	opilio		2 forint 80 dénár	2 forint 80 dénár	
Haller, Matthias	opilio		5 forint 50 dénár	5 forint 50 dénár	
Schreier, Matthias	caupo		1 forint 75 dénár	75 dénár	
Szaller, Paulus	opilio		7 forint 25 dénár	8 forint 50 dénár	
Pancer, Stephanus			50	1 forint	
Eberhart, Joannes			75	2 forint	
Perger, Leonardus	opilio		6 forint 50 dénár	7 forint	
Sticz, Thomas	opilio		90 dénár	2 forint 50 dénár	
Schelhaner, Martinus	caupo		50 dénár	50 dénár	
Schneider, Martin	caupo		1 forint	1 forint	
Vingler, Matthias			50 dénár	50 dénár	
Hogenvarter, Philippus			50 dénár	50 dénár	
Limpek, Jacobus			50 dénár	50 dénár	
Tul, Antonius			50 dénár	50 dénár	
Minitsch, Ivan	caupo		1 forint 50 dénár	50 dénár	

⁴⁹ Moson vm. LTJ. 1756: fol. 2, fol. 4, fol. 5, fol. 6, fol. 7 és Moson vm. LTJ 1768: fol. 2, fol. 3, fol. 4, fol. 5, fol. 6, fol. 7, fol. 8.

⁵⁰ Adatok forrásai: Moson vm. LIJ. 1752; Moson vm. LIJ. 1773; Moson vm. LTJ. 1756; Moson vm. LTJ. 1768.

A táblázatban szereplő 29 személy közül a többségnek, 16 embernek se nem csökkent, se nem emelkedett a taxaköteles vagyona. Közülük ketten kocsmárosok, ketten pásztorok, egy ember takács, 11-en pedig zsellérek voltak. Három kocsmárosnak és kettő zsellérnek csökkent, három pászornak, négy zsellérnek és egy kocsmárosnak pedig emelkedett a taxaköteles vagyona. Összességében elmondható, hogy a 29 embertől beszedett taxa emelkedett (amennyiben az 1752-es adatot arányosítjuk, kb. 13 forinttal), de a taxaköteles vagyon emelkedése mindössze nyolc fő esetében realizálódott. Összességében úgy vélem, hogy a lakosok döntő többségének taxaköteles vagyona (ház, lábasjóságok) csak kis mértékben bővíthetett, ugyanakkor a vagyonfelhalmozás lehetősége nem volt elzárva ez elől a csoport elől sem.

Összegzés helyett

Tanulmányom célja az volt, hogy bemutassam a majorsági zselléreket, mint egy vármegyében élő társadalmi csoportot. Kutatásom jelenleg még koránt sincs lezárva, remélhetőleg további adatokkal fog a közeljövőben gazdagodni. Azt azonban így is meg lehet állapítani, hogy az általam elemzett réteg rendkívül érdekes és sokszínű; elemzése és kutatása pedig pontosíthatja a 18. századi társadalomról alkotott képünket.

Függelék

1. táblázat. (Összeállította a szerző 2024-ben)⁵¹

	Oppidum/ Pagus	1752	1752-J	1756a	1756b	1768	1773a	1773b
A LAJTÁN INNENI JÁRÁS								
<i>Oroszvár</i> (ma: Rusovce, Bratislava, Szlovákia) ⁵²	O	112 (33.J)	79				–	65
<i>Köpcseny</i> (ma: Kittsee, Burgenland, Ausztria)	O	46 (29.J)	17				–	21
<i>Nemesvölgy</i> (ma: Edelstahl, Burgenland, Ausztria)	P	–	–				–	4
<i>Németjárfalu</i> (ma: Deutsch Jahrndorf, Burgenland, Ausztria)	P	2	2				3	3
<i>Horvátjárfalu</i> (ma: Jarovce, Pozsony, Szlovákia)	P	–	–				–	2
<i>Lajtakörtvélyes</i> (ma: Pama, Burgenland, Ausztria)	P	24	24				–	5
<i>Dunacsúny</i> (ma: Čunovo, Pozsony, Szlovákia)	P	12 (5.J)	7				22	7
<i>Rajka</i>	O	101 (21.J)	80				–	77
<i>Bezenye</i>	P	5	5				3	3
<i>Halászi</i>	O	1	1				2	2
<i>Lébény</i>	P	9	9				1+5+4	2
<i>Lickó/Barátföld</i> (ma: Lickópuszta néven Mecsér település része)	P	8	8				5	6+4
<i>Szentmiklós</i> (ma: Mosonszentmiklós)	P	–	–				3	12
<i>Magyaróvár</i> (ma Mosonmagyaróvár része)	O	1	1				4+3	12
<i>Lucsony</i> (ma Mosonmagyaróvár része)	P	–	–				7	2
<i>Moson</i> (ma Mosonmagyaróvár része)	O	3	3				10	13

⁵¹ Adatok forrásai: Moson vm. LIJ. 1752; Moson vm. LIJ. 1773; Moson vm. LTJ. 1756; Moson vm. LTJ. 1768.

⁵² A helynevek azonosítását LELKES György: *Magyar helységnév-azonosító szótára* alapján végeztem el.

<i>Monte Regio</i> (feltételezhetően Királydomb, a korabeli Moson mezőváros része. Ma Mosonmagyaróvár része)	-	53	53				28	28
<i>Mecsér</i>	P	-	-				7	1
<i>Horvátkimle</i> (ma: Kimle)	P	-	-				1	1
<i>Magyarkimle</i> (ma: Kimle)	P	-	-				1	1
<i>Arak</i>	P	-	-				1	1
<i>Kálnok</i>	P	-	-				1	1
ÖSSZESEN			377 (88.J)	289			111	273
A LAJTÁN TÚLI JÁRÁS								
<i>Sásony</i> (ma: Winden am See, Burgenland, Ausztria)	P			1	1	3		
<i>Nyulas</i> (ma: Jois, Burgenland, Ausztria)	O			24	24	24		
<i>Nezsider</i> (ma: Neusiedl am See, Burgenland, Ausztria)	O			17	18	15		
<i>Védény</i> (ma: Weiden, Burgenland, Ausztria)	O			1	1	1		
<i>Barátfalu</i> (ma: Mönchhof, Burgenland, Ausztria)	P			2	2	2		
<i>Boldogasszony</i> (ma: Frauenkirchen, Burgenland, Ausztria)	O			5	5	6		
<i>Mosonszentandrás</i> (ma: Sankt Andrä am Zicksee, Burgenland, Ausztria)	P			2	3	2		
<i>Pátfalva</i> (ma: Podersdorf am See, Burgenland, Ausztria)	P			1	-	1		
<i>Illmic</i> (ma: Illmitz, Burgenland, Ausztria)	P			2	2	2		
<i>Mosonbánfalva</i> (ma: Apetlon, Burgenland, Ausztria)	P			1	1	1		
<i>Pomogy</i> (ma: Pamhagen, Burgenland, Ausztria)	P			1	1	1		
<i>Valla</i> (ma: Wallern, Burgenland, Ausztria)	P			1	1	1		
<i>Mosontétény</i> (ma: Tadtten, Burgenland, Ausztria)	P			4	3	3		
<i>Mosontarcsa</i> (ma: Andau, Burgenland, Ausztria)	P			2	2	2		
<i>Pusztasomorja</i> (ma Jánossomorja része)	P			1	1	1		
<i>Szentjános</i> (ma Jánossomorja része)	O			1	2	2		
<i>Szentpéter</i> (ma Jánossomorja része)	P			1	1	1		
<i>Mosonszolnok</i>	O			1	2	2		
<i>Levél</i>	P			8	8	10		
<i>Hegyeshalom</i>	P			7	7	3		
<i>Miklóshalma</i> (ma: Nickelsdorf, Burgenland, Ausztria)	P			2	2	2		
<i>Zurány</i> (ma: Zurndorf, Burgenland, Ausztria)	O			5	4	3		
<i>Gáta</i> (Lajtakáta, ma: Gattendorf, Burgenland, Ausztria)	O			27	28	26		
<i>Lajtafalva</i> (ma: Potzneusiedl, Burgenland, Ausztria)	P			2	3	3		
<i>Újfalu</i> (Mosonújfalu, ma: Neudorf, Burgenland, Ausztria)	P			2	2	1		
<i>Pándorfalu</i> (ma: Parndorf, Burgenland, Ausztria)	P			5	4	2		
<i>Bruck város birtoka</i> (ma: Bruck an der Leitha része, Alsó-Ausztria, Ausztria)				14	14	1 NA.		
<i>Királyudvar</i> (ma: Königshof, Burgenland, Ausztria)	P			-	-	1		
<i>Gálos</i> (ma: Gols, Burgenland, Ausztria)	O			-	-	1		
<i>Féltorony</i> (ma: Halbturm, Burgenland, Ausztria)	P			-	-	1		
<i>Császárkőbánya</i> (ma: Kaisersteinbruch, Burgenland, Ausztria)	P			-	-	1		
ÖSSZESEN				140	142	125		
ÖSSZESEN (kivéve Bruck-Királyhida)				126	128	124		

“*Non-Noble Inhabitants of Noble Mansions*”:
The Serfs of Moson County between 1750 and 1775

My study focuses on a particular social group, the manorial serfs of Moson County. I must point out that I am not attempting to provide any conclusions about the legal status of the above-mentioned group, but to contribute to the understanding of their social function within a specific county by providing information on a specific period between 1750 and 1775. My work is a source analysis based on positivist principles, organised and supplemented with reference to a historical geographical perspective. I will point out that there are significant differences between sub-regions within the county, both in terms of the number of individuals and their social functions. I will also point out that a significant proportion of the manorial serfs were engaged in “typical” occupations — working in the production and trade of alcohol, as the owners or leaseholders of inns and pubs, or as millers or shepherds. Finally, I will briefly show that this social group was not entirely excluded from the possibility of accumulating wealth.

Felhasznált irodalom

FORRÁSOK

CV Moson

- 1713 Győri Egyházmegyei Gyűjteményi Központ — Egyházmegyei Levéltár — Győr. A győri püspökség levéltára. *Visitatio canonica*. 21. kötet (1713. év, Mosoni főesperesség).

Lexicon Locorum

- 1920 Magyarország helységeinek 1773-ban készült hivatalos összeírása (*Lexicon Locorum regni Hungariae populorum anno 1773 officiose confectum*). Budapest: Magyar békeküldöttség, 1920, 137–138.

Moson vm. LIJ.

- 1752 Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Vármegyei Győri Levéltára (a továbbiakban: MNL GYMSVGYL) IV.502.b. Moson vármegye nemesi közgyűlésének iratai — közgyűlési iratok (acta congregationalia) (továbbiakban: IV.502.b.) 171/360/1752. Conscriptio universorum inquilinorum etc. in Processu Cis-Laythano.
- 1773 MNL GYMSVGYL IV.502.b. 4638/-/1774 Conscriptio arendatorum, inquilinorum et subinquilinorum...⁵³
- 1756 MNL GYMSVGYL IV.502.b 993/-/1756 Conscriptio.
- 1767 MNL GYMSVGYL IV.502.b. 2877/38/1768 Conscriptio universorum arendatorum, cauponum...⁵⁴

⁵³ Az összeírás 1773-ban készült, de a vármegye csak 1774-ben iktatta.

⁵⁴ A forrás 1767-ben készült el, de csak 1768-ban iktatták.

Moson vm. Mutatókönyv

1750–1775. MNL GYMSVGYL IV. 502.a Moson vármegye nemesi közgyűlésének iratai — közgyűlési jegyzőkönyvek (protocolla congregationum) 126. 1750–1775.

Moson vm. Jegyzőkönyv

1757. MNL GYMSVGYL IV. 502.a 26. 1757.

1759. MNL GYMSVGYL IV.502.a.28. 1759.

1761. MNL GYMSVGYL IV.502.a.30. 1761.

1763. MNL GYMSVGYL IV.502.a.32. 1763.

SZAKIRODALOM

BÉL Mátyás

2013 *Az újabbkori Magyarország földrajzi-történelmi ismertetése. Moson vármegye. Mosonmagyaróvár: Mosonvármegyei Lap-és Könyvkiadó.*

DOMINKOVITS Péter

1997 *Latifundiumok és nemesi kisbirtokok (Moson megye nemessége a 18–19. század fordulóján).* In ÓDOR Imre — PÁLMÁNY Béla — TAKÁCS Péter (szerk.): *Mágnások, birtokosok, címerlevelek.* Debrecen: Hajnal István Kör, KLTE Történelmi Intézet Segédtudományi Tanszéke.

DOMONKOS Ottó

1977 *Céh (szócikk).* In ORTUTAY Gyula (főszerk.): *Magyar néprajzi lexikon I.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-neprajzi-lexikon-71DCC/c-72233/ceh-7223C/> (utolsó letöltés ideje: 2024. január 30.)

FAZEKAS István

2014 *A reform útján. A katolikus megújulás Nyugat-Magyarországon.* Győr: Győri Egyházmegyei Levéltár.

GYÖRFFY István

1943 *A malom.* In *Magyar falu, magyar ház.* Budapest: Turul Kiadás, 229–231.

GULYÁS Kristóf

2021 *A Moson vármegyei katolikus expanzió sajátosságai és hatásai (1659–1713).* *Egyháztörténelmi Szemle*, 22. évf. 4. szám, 105–128.
<https://doi.org/10.54231/ETSZEMLE.2021.4.6>

GYURGYÁK János

2001 *A zsidókérdés Magyarországon. Politikai eszmetörténet.* Budapest: Osiris.

HALLER János

1997 *Mosonvármegye történelmi földrajza.* Mosonmagyaróvár: Mosoni Polgári Kör — Mosonmagyaróvári Múzeumbarátok Egylete — Mosonmagyaróvári Múzeum Alapítvány.

HORVÁTH Gergely Krisztián

2013 *Bécs vonzásában. Az agrárpiacosodás feltételrendszere Moson vármegyében a 19. század első felében.* Budapest: Balassi.

KATUS László

2021 *A modern Magyarország születése. Magyarország története 1711–1914.* Pécs: Kronosz.

KOMORÓCZY Géza

2012 *A zsidók története Magyarországon I. A középkortól 1849-ig.* Pozsony: Kalligram.

LELKES György

2011 *Magyar helységnév-azonosító szótár* (3. kiadás). Budapest: Argumentum Kiadó — KSH Könyvtár.

MIHÁLY Ferenc

1979 Magyaróvár kiváltságolt mezőváros harca kiváltságai megtartásáért a XVII–XVIII. században. Der Kampf des privilegierten Marktes Magyaróvár für die Behaltung der Privilegien im XVII–XVIII. Jahrhundert. In GECSÉNYI Lajos (szerk.): *Tanulmányok Mosonmagyaróvár és vidéke történetéhez.* Győr: Győr-Sopron megyei 1. sz. Levéltár, 71–89.

2004 *Érdekességek a 650 éves Magyaróvár történetéből.* Mosonmagyaróvár: Széchenyi Polgári Kör, 2004.

N. FODOR János

2016 Moson megye etnikai térszerkezete a 18. század első felében. In VÖRÖS Ferenc (szerk.): *A nyelvföldrajztól a névföldrajzig VII. Névregionalizmusok.* A 2016. június 3–4-i soproni névföldrajzi tanácskozás előadásai. Szombathely: Savaria University Press, 67–85.

SZABÓ István

1948 Az uradalmi gazdálkodás és a jobbágybirtok a XVI–XVII. században. In SZABÓ István: *Tanulmányok a magyar parasztság történetéből.* Budapest: Teleki Pál Tudományos Intézet, 159–201.

1969 *A középkori magyar falu.* Budapest: Akadémiai.

1971 *A falurendszer kialakulása Magyarországon (X–XV. század).* Budapest: Akadémiai.

1976a Jobbágyság — parasztság. Terminológia, fogalom, társadalomszerkezet. In FÜR Lajos (szerk.). SZABÓ István: *Jobbágyok — parasztok. Értekezések a magyar parasztság történetéből.* Budapest: Akadémiai, 31–49.

1976b A nemesség és a parasztság osztályviszonyai a XVI–XVIII. századokban. In FÜR Lajos (szerk.). SZABÓ István: *Jobbágyok — parasztok. Értekezések a magyar parasztság történetéből.* Budapest: Akadémiai, 237–252.

TÖRÖK Katalin

1982 Taksa, taxa (szócikk). In ORTUTAY Gyula (főszerk.): *Magyar néprajzi lexikon V.* Budapest: Akadémiai.

<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-neprajzi-lexikon-71DCC/tty-73D7D/taksa-taxa-73D9E/> (utolsó letöltés 2024. január 30.)

VARGA János

1969a *A jobbágyi földbirtoklás típusai és problémái 1767–1849.* Budapest: Akadémiai.

1969b *Jobbágyrendszer a magyarországi feudalizmus kései századaiban 1556–1767.* Budapest: Akadémiai.

VENETIANER Lajos

1986 *A magyar zsidóság története.* Budapest: Könyvértékesítő Vállalat.